

І.А. ОСТРОВСЬКИЙ, канд. екон. наук, Харківська національна академія міського господарства

С.Б. ТИМОФІЄВА, Харківська національна академія міського господарства

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Розглядаються певні аспекти державного регулювання інноваційних процесів. Аналізуються інновації як специфічна форма науково-технічного прогресу. З'ясовується сутність понять інновація, інноваційний процес. Характеризуються міри втручання держави в дію ринкових механізмів, які формують економічне середовище інноваційного процесу.

We consider certain aspects of state regulation of innovation processes. Analysis of innovation as a specific form of scientific progress. Essence concepts of innovation, innovation process. Characterized extent state intervention in the operation of market mechanisms that shape the economic environment of the innovation process.

Інновація є кінцевим результатом впровадження досягнень НТП, що здійснюються з метою отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого ефекту. Інновації втілюються у вигляді нових технологій, видів продукції, організаційно-технічних і соціальноекономічних рішень виробничого, фінансового, комерційного та іншого характеру.

Термін «інновація» нині активно використовують у ринковій економіці України як самостійно, так і для позначення низки близьких понять: «інноваційна діяльність», «інноваційний процес» тощо.

Різні вчені трактують це поняття по-різному — залежно від предмета свого дослідження. Наприклад, І. Шумпетер під інновацією розуміє науково-організаційну комбінацію виробничих факторів з метою впровадження нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості [1]. Ю. П. Морозов трактує інновацію як прибуткове використання нововведень [2]. Д. В. Соколов під інноваціями розуміє кінцевий результат створення і впровадження принципово нового або модифікованого нововведення, яке задовольняє конкретні суспільні потреби та уможливує отримання ряду ефектів (економічного, соціального, науково-технічного, екологічного) [3]. М. Хучек зазначає, що інновація — це впровадження будь-якої нової речі, новини, реформи [4].

Аналіз різноманітних визначень інновації веде до висновку, що специфічний зміст інновації становлять зміни, а головною функцією інноваційної діяльності є функція технічних, технологічних, економічних, організаційних, соціальних, екологічних та інших змін.

Терміни «інновація» та «інноваційний процес» є близькими, але не однозначними. Інноваційний процес пов'язаний зі створенням, освоєнням і поширенням інновацій. Інноваційний процес складається з таких взаємозумовлених стадій: виникнення ідеї, фундаментальні дослідження, прикладні дослідження, дослідно-конструкторські розробки, дослідне виробництво, споживання. Механізм інноваційного процесу подано у схемі 1.

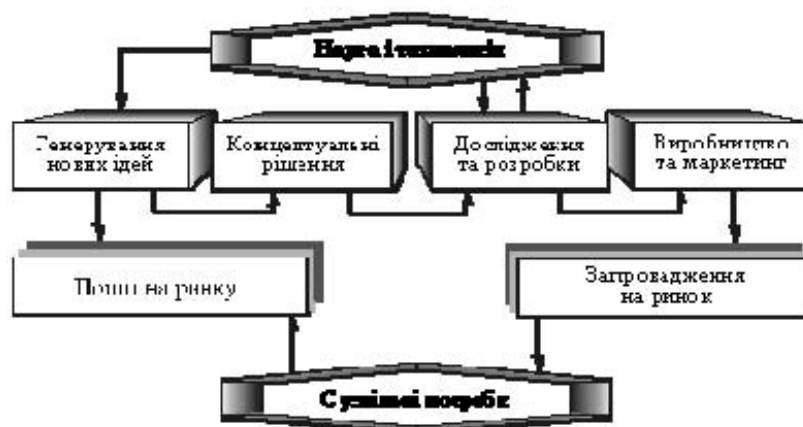

Схема 1. Механізм інноваційного процесу

Інноваційний процес охоплює невиробничу сферу, сферу матеріального виробництва та сферу експлуатації.

Інноваційні процеси більшою мірою, ніж інші елементи НТП, пов'язані з ринковими відносинами. Їхня спрямованість і темпи залежать від соціально-економічного середовища, в якому вони функціонують і розвиваються.

Розрізняють три форми інноваційного процесу:

- простий внутрішньо організаційний (натуральна форма);
- простий міжорганізаційний (товарна форма);
- розширений.

Законом України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. [5] передбачено, що інноваційна діяльність, як одна з форм інвестиційної діяльності, здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво й соціальну сферу. Видами інноваційної діяльності є:

- випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології;
- прогресивні міжгалузеві структурні зміни;
- реалізація довгострокових науково-технічних програм з тривалими термінами окупності;
- фінансування фундаментальних досліджень для досягнення якісних змін у стані продуктивних сил;
- розробка та впровадження нової ресурсозберігаючої технології, яка призначена для поліпшення соціального та екологічного стану суспільства.

Об'єктами інноваційної діяльності є розробка та впровадження нововведень у галузі техніки, технології, економіки, організації та управління

(у сфері матеріального виробництва та в невиробничій сфері).

Суб'єктами інноваційної діяльності є юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми і форми власності, громадяни України, держави, іноземні організації і громадяни, а також особи без громадянства, що беруть участь в інноваційній діяльності.

Головною проблемою державного регулювання є проблема міри втручання держави в дію ринкових механізмів, які формують економічне середовище інноваційного процесу. Вирішити цю проблему можна, якщо порівняти корисний ефект та суспільні витрати, пов'язані з інноваційним процесом. Суспільні витрати на виробництво інноваційного продукту складаються з двох частин: по-перше, це приватні витрати суб'єкта інноваційного процесу (приватні витрати називають іще внутрішніми) і, по-друге, зовнішні для цього суб'єкта витрати, які зробили інші юридичні чи фізичні особи в країні у зв'язку з продукуванням інноваційного продукту. Отже, суспільні витрати — це сума внутрішніх та зовнішніх витрат, пов'язаних з інноваційним процесом. Відповідно до цього визначаються граничні витрати. Граничні витрати — це така величина суспільних витрат, яка характеризує приріст витрат (внутрішніх та зовнішніх) унаслідок збільшення їх на одиницю виробництва інвестиційного продукту.

В оцінці ефективності інноваційного процесу використовують і категорії ефекту (приватних і зовнішніх). Приватний ефект — це ефект, який отримує безпосередньо суб'єкт інноваційного процесу (такий ефект іще називають внутрішнім). Зовнішній ефект — це ефект, який отримують інші юридичні чи фізичні особи в країні у зв'язку з використанням інноваційного продукту. Суспільний ефект є сумою попередніх. Суспільні витрати та ефекти є зовнішніми параметрами інноваційного процесу, які відображають додаткові витрати та зиски суспільства. Наслідком втручання держави в ринкові відносини між суб'єктами інноваційної діяльності у зв'язку зі стимулюванням підприємців-інноваторів буде перерозподіл таких зовнішніх ефектів на користь останніх.

Зовнішні ефекти виникають у третіх осіб унаслідок того, що в ціні товару через дифузю інновацій не відображено витрат, пов'язаних із виготовленням цього товару, а також не відбувається перерозподілу ефекту між виробником і споживачем. Такі зовнішні ефекти та витрати мають назву екстерналій.

Позитивні екстерналії фактично означають наявність у товарі безкоштовних ресурсів та споживчих якостей, що їх використовують треті особи, які не беруть участі в інноваційному процесі. Наслідком позитивної екстерналії є недовиробництво інноваційного товару, на який існує в суспільстві ефективний попит.

Вирішення проблеми позитивної екстерналії в економіці відбувається переведенням частини зовнішніх витрат та ефектів, які отримує суспільство, у внутрішні (приватні), тобто через так звану інтерналізацію. У процесах інтерналізації в розвинутих країнах бере активну участь держава, яка за рахунок державних коштів компенсує виробникам інноваційного продукту недоотриману частину ефекту.

Державне регулювання інноваційного процесу є однією з головних умов розвитку економіки. Державна інноваційна політика здійснюється за такими напрямками:

- сприяння зростанню інноваційної активності, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції;
- орієнтація на пріоритетну підтримку інновацій, які становлять основу сучасного технологічного прогресу;
- узгодження державної інноваційної політики з ефективним функціонуванням конкуренції в інноваційній діяльності, захистом інтелектуальної власності;
- сприяння розвитку інноваційної діяльності в регіонах України, міжрегіональному і міжнародному трансферту технологій, міжнародному інвестиційному співробітництву, захист інтересів національного інноваційного підприємництва.

Список літератури: 1. *Шумпетер И.* Теория экономического развития. — М.: Прогресс, 1982. — 401 с. 2. *Морозов Ю. П.* Инновационный менеджмент: Учеб. пособ. — Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 1997. — 384 с. 3. *Соколов Д. В., Титов А. Б., Шабашов М. М.* Предпосылки анализа и формирование инновационной политики. — СПб.: ГУЭФ, 1997. — 265 с. 4. *Хучек М.* Инновации на предприятиях их внедрение. — М.: Луч, 1992. — 186 с. 5. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18 вересня 1991 р. №1560-ХІІ. — Електронний ресурс] . — Режим доступу: <http://www.dinai.com/Docs/Invest/vruzk 560-1991-04.doc>.

Надійшла до редколегії 12.11.10